

Decenija demokratskih promena

Građani Srbije su 5. oktobra 2000. godine za jedan dan smenili predsednika koji je odbio da prizna poraz na izborima i skoro bez krvi izveli demokratsku revoluciju. Tako je Srbija, kao poslednja zemlja istočne Evrope, izašla iz izolacije i krenula put demokratskih promena.

Srpsku demokratsku revoluciju izvelo je pola miliona građana Srbije koji su se okupili na ulicama glavnog grada zemlje - Beograda. Oni su, predvođeni Demokratskom opozicijom Srbije (opozicionom koalicijom koju je činilo 18 stranaka - DOS) naterali dotadašnjeg predsednika, **Slobodana Miloševića** da prizna poraz na predsedničkim izborima. Miloševićev protivkandidat i kandidat DOS-a za predsednika SR Jugoslavije (zajednička država Srbije i Crne Gore nastala 1992. godine) bio je predsednik Demokratske stranke Srbije (DSS), **Vojislav Koštunica**. Koštunica, koji je u prvom krugu izbora za predsednika, održanom 24. septembra 2000. godine, osvojio 50, 24 odsto glasova birača, ali je izborna komisija, pod pritiskom Miloševića, saopštila da je osvojio 48 odsto glasova birača, zbog čega je zakazan drugi krug glasanja. Izborni štab DOS-a tvrdio je da je za Košunicu glasalo preko 50 odsto građana koji su izašli na izbore, što je značilo da je pobeđnik izbora. DOS je odlučio da, zbog lažiranja izbornih rezultata, od 24. septembra organizuje svakodnevne protestne šetnje i blokade puteva, u nameri da Miloševića natera da prizna izborni poraz i povuče se sa vlasti. Milošević je dobio ultimatum da do 5. oktobra prizna poraz, a DOS je kao vrstu pritiska za isti dan zakazao velike građanske demonstracije.

Srpsku demokratsku revoluciju izvelo je pola miliona građana Srbije koji su se okupili na ulicama glavnog grada zemlje – Beograda... stvoren je široki narodni front protiv diktature i atmosfera u kojoj čak ni njegove pristalice nisu smele da ga brane.

Da je Miloševiću došao kraj moglo se videti još dok su se kolone građana iz čitave Srbije slivale u Beograd. Prema zamisli lidera demokratske revolucije koji će nekoliko meseci kasnije postati prvi demokratski premijer Srbije, **Zorana Đinđića**, mesecima je stvarana atmosfera u društvu da je Milošević prepreka daljem razvoju Srbije i da mora da napusti mesto predsednika. Đinđić je znao da ovakvu atmosferu ne mogu da stvore samo političke stranke i zato su veliku ulogu odigrali studentski pokret OTPOR, sindikati, intelektualci i privrednici. Jednom rečju, stvoren je široki narodni front protiv diktature i atmosfera u kojoj čak ni njegove pristalice nisu smele da ga brane. Kako to izgleda, Milošević je osetio 5. oktobra kada nijedan njegov general niti državni službenik nije hteo da izvrši naređenje o napadu na narod.

Prema Đinđićevoj zamisli, građani su 5. oktobra iz čitave Srbije u Beograd ulazili u pet kolona. Milošević je to pokušao da zaustavi jakim policijskim snagama na prilazima Beogradu. Osim pred dve kolone, policija se pred drugima jednostavno povukla. Demonstranti su oko 17 sati, posle sukoba sa policijom, zauzeli Skupštinu. Nepun sat kasnije, zauzeta je zgrada državne televizije kao i većina Vladinih institucija. Opozicija je počela da emituje svoj televizijski program. Policija je prešla na stranu građana, vojska je odbila naređenje Miloševića da interveniše i ostala u kasarnama i - režim je pao. Dan kasnije, Milošević je priznao izborni poraz, a 7. oktobra, demokratski predsednik Koštunica položio je zakletvu.

Deset godina od demokratskih promena, prilika je da Srbija svede račune o tome šta je postigla u protekloj deceniji i da li je uspela da sprovede tranziciju. Srbija se nesumnjivo promenila u protekloj deceniji. Danas je zemlja pred dobijanjem statusa kandidata za članstvo u Evropskoj uniji i kao najveća zemlja zapadnog Balkana doprinosi miru i stabilnosti u regionu.

Kako je ocenio predsednik **Boris Tadić**, tog dana je uspostavljena demokratija u Srbiji, a danas je, prema njegovim rečima, Srbija na najvišoj tački demokratskih dostignuća u čitavoj njenoj istoriji. Tadić je povodom desetogodišnjice promena u Srbiji istakao da **“Evropska unija nema alternative”** i da **“Srbija mora da postane članica EU kako bi u političkom, vrednosnom, civilizacijskom smislu bila moderno i dobro organizovano društvo”**. **“Naš cilj je da promenimo naše društvo i da onda učlanjenje bude formalni iskaz tih suštinskih vrednosnih promena srpskog društva. Mi na tom putu ne tražimo nikakve olakšice – mi tražimo da ispunimo kriterijume, jer je to dobro za Srbiju i srpske građane. Ali istovremeno tražimo da nemamo nejednak tretman, da ne budemo uslovljavani na način koji nas sprečava da pređemo taj politički rubikon i da postanemo članica EU”**, rekao je predsednik Tadić. Predsednik Srbije je podsetio na ključnu ulogu **Zorana Đinđića**, lidera srpske demokratske revolucije i prvog srpskog demokratskog premijera koji je ubijen u atentatu 2003. godine, koji su izveli pripadnici policijske jedinice koja je bila udarna pesnica Miloševićeve vlasti. **“Jedan čovek nije tu. To je Zoran Đinđić koji je imao fundamentalnu i ključnu ulogu u 5. oktobru. Tu nema apsolutno nikakve dileme – i u njegovoj organizaciji i osmišljavanju u danima i godinama koje su mu prethodile”**, rekao je predsednik Tadić.

Na godišnjicu promena, Beograd je posetio predsednik Vlade Grčke, **Jorgos Papandreu**, koji je izjavio da je budućnost Srbije u EU i dodao da je ponosan na doprinos srpskog naroda, koji je pre deset godina odlučio da uvede demokratiju i to učinio mirnim putem. **“Deset godina kasnije, vi ste mnogo bliži snu. Snu da budete članovi jednog od najprosperitetnijih klubova nacija na svetu koji je i demokratski i miroljubiv. Privlačno je žaliti se da je moglo i brže, ali ipak, vaši lideri rade vredno da bi Evropa što skorije prišla Srbiji i Srbija Evropi”**, rekao je premijer Papandreu.

Deset godina posle demokratskih promena Srbija je potpuno drugačija zemlja nego što je bila 2000. godine. Najvažnije promene desile su se u ekonomiji. Do 2000. godine, “društvena svojina” koja predstavlja zaostatak Titovog socijalizma (Josip Broz Tito, lider socijalističke Jugoslavije do 1980. godine) bila je dominantni oblik svojine. Vlast je tako kontrolisala čitav privredni život.

Za vreme Miloševićeve vlasti nije bilo zabranjeno počinjati privatni posao, ali je u uslovima sankcija, dominantne društvene svojine i monopola, svaki takav posao bilo lako kontrolisati.

Period nakon 2000. godine obeležila je liberalizacija privrednog sistema, privatizacija i tranzicija. Društvena svojina je nestala i Srbija je postala kapitalistička zemlja. U zemlju je za poslednjih deset godina kroz privatizaciju, investicije, doznake, donacije, ali i inostrane kredite ušlo oko 75 milijardi dolara. Ta sredstva su nažalost uglavnom korišćena za potrošnju, a manje za razvoj privrede. Država je propustila priliku da veliki priliv inostranog kapitala usmeri u razvoj srpske privrede. Direktno strane investicije su 20,6 milijardi dolara, što je 49 odsto bruto društvenog proizvoda (BDP) zemlje. BDP Srbije je u 2000. godini vredeo oko osam milijardi dolara, a danas vredi 38 milijardi dolara. Spoljni dug Srbije je u oktobru 2000. godine iznosio 10,7 milijardi dolara dok je sredinom 2010. godine spoljni dug Srbije dostigao 24 milijarde evra (više od 30 milijardi dolara). Ovaj dug je 78 odsto bruto domaćeg proizvoda, a procenjuje se da je oko 45 odsto duga nastalo pre 2000. Država je sprovela veoma oštre fiskalne i budžetske reforme od kojih je najvažnija bila prelazak na sistem poreza na dodatnu vrednost (PDV).

Period posle 2000. godine obeležila je liberalizacija privrednog sistema, privatizacija i tranzicija. Društvena svojina je nestala i Srbija je postala kapitalistička zemlja. Međutim, država je propustila priliku da veliki priliv inostranog kapitala usmeri u razvoj srpske privrede.

U Srbiji je sredinom ove godine bilo oko 760 hiljada nezaposlenih, a kroz čitavu tranziciju je beležen pad broja zaposlenih. Istinu govoreći, do 2000. godine veliki deo “zaposlenih” je radio u propalim društvenim preduzećima u kojima su ili primali minimalne lične dohotke koje je obezbeđivala država ili su bili samo “fiktivno” zaposleni bez plate, a procena je da je oko 600 hiljada zaposlenih bilo “tehnološki višak”. Tako se čuvala vlast, ali i socijalni mir. Tokom privatizacije, mnoga od tih društvenih preduzeća su prodana i u njima je bila pokrenuta proizvodnja, ali sa manjim brojem radnika. Zato se i beleži trend opadanja zaposlenih u nekada društvenim preduzećima, dok je zabeležen rast zaposlenosti u

privatnom preduzetništvu. Samozapošljavanje kroz otvaranje radnji i zapošljavanje u njima beleži trend rasta i upravo je ovaj fenomen predstavljao faktor amortizacije otpuštanja radnika iz društvenih, državnih i novoprivatizovanih preduzeća. Prosečna plata u Srbiji u 2010. godini iznosi oko 350 evra nasuprot plati koja je u 2000. godini bila 90 evra. Bez obzira na porast troškova života, u 2000. godini bile su potrebne tri plate kako bi prosečna porodica podmirila mesečne potrebe, a danas je za to potrebno nešto više od jedne prosečne plate.

Valuta je stabilna za razliku od Miloševićevog vremena koje je obeležila jedna od najvećih hiperinflacija u istoriji čovečanstva (1992 – 1993), vraćeno je poverenje građana u bankarski sistem, vraćen je veći deo otete stare devizne štednje (devizna štednja građana koja je tokom poslednje decenije XX veka ostala neisplaćena u državnim bankama), a devizne rezerve zemlje su sa oko 524 miliona dolara danas dostigle 17 milijardi dolara. Štednja stanovništva u poslovnim bankama preračunata u dinarima je oko 6,2 milijardi evra. Štednja je u poslednjih deset godina povećana čak 45 puta, što Srbiju stavlja u red zemalja sa najvećim rastom štednje građana u poslovnim bankama u svetu! Srbija se vratila u sve značajne svetske institucije izuzev Svetske trgovinske organizacije, i postala deo međunarodnih privrednih i finansijskih tokova.

Nema sumnje da je Srbija danas demokratičnija nego pre deset godina. Srbija je i dalje zemlja u tranziciji koja gradi i jača svoju demokratiju. Pri tome se kod nas, kao i u svim drugim zemljama u tranziciji, pojavljuju problemi kao što su korupcija, nepotizam, nedostatak medijske i pravosudne slobode, loša funkcionalnost institucionalnog sistema. Sve su to problemi koji se u procesu demokratizacije ne mogu prevazići preko noći. Lični režim Slobodana Miloševića zamenjen je nekom vrstom oligarhije, koju čine usko isprepletana struktura politike i poslovnog sveta. I pored toga što je napravljen veliki napredak u jačanju demokratskih institucija i nezavisnih tela, ali one još uvek nisu dovoljno snažne da se odupru pritiscima izvršne vlasti.

Politička scena se stabilizovala i deset godina posle demokratskih promena čak i stranke koje su pripadale vlasti koja je smenjena ne osporavaju put kojim je Srbija krenula posle demokratskih promena. Socijalistička partija Srbije (SPS), čiji je predsednik bio Slobodan Milošević, danas se pod

novim rukovodstvom zalaže za ulazak Srbije u Evropsku uniju i Srpska napredna stranka (SNS), koja je nastala posle raspada ultrancionalističke Srpske radikalne stranke (SRS), haškog optuženika Vojislava Šešelja, podržava evropski put Srbije. Paradoksalno, ali čovek koji je kao kandidat DOS-a pobedio Miloševića pre deset godina, Vojislav Koštunica, danas je žestok protivnik Evropske unije. U svakom slučaju, deset godina posle demokratskih promena može se reći da je politička tranzicija u Srbiji završena i da postoji skoro potpuna saglasnost najvažnijih političkih stranaka vezano za EU, kao i najvažnijih državnih ciljeva.

Politička scena Srbije se stabilizovala i deset godina posle demokratskih promena čak i stranke koje su pripadale vlasti koja je smenjena ne osporavaju put kojim je Srbija krenula posle demokratskih promena.

Srbija je deset godina posle demokratskih promena pred dobijanjem statusa kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. Građani Srbije slobodno putuju Evropom bez viza, školski sistem je prilagođen evropskom, a odnosi sa susednim zemljama, pre svih sa Hrvatskom, su u usponu. Mnogi smatraju da je Srbija svoj evropski put mogla da prođe brže, ali probleme sa kojim se zemlja suočavala protekle decenije nije imala nijedna zemlja koja je postala članica EU. Ovi problemi poput – hapšenja haških optuženika, rešavanja odnosa između Srbije i Crne Gore, kao i kosovski problem su Srbiju usporavali na njenom putu ka EU. Ruku na srce, sve te probleme demokratske vlasti su nasledile od Miloševića. I EU, i Srbija su mnogo energije izgubile na rešavanje ovih problema koji nisu samo srpski, već i regionalni, pa i evropski. Za proteklih deset godina, EU je veoma često snažnim pritiscima pokušavala da natera srpske vlade da ove probleme rešavaju u skladu sa prihvaćenim međunarodnim normama. Međutim, srpske vlade pod takvim pritiskom EU veoma često su bile izložene još većem pritisku opozicije i domaće javnosti da “ne vode dovoljno računa o nacionalnim interesima”. Stiče se utisak da je EU tek ove godine uspela da pronađe meru između pritiska na Srbiju i otvaranju vrata za ubrzanu integraciju i da će ova nova strategija dati mnogo bolje rezultate.

Ipak, Srbija je doživela najteži udarac kada je 12. marta 2003. godine u atentatu ubijen njen demokratski premijer Zoran Đinđić. Od tog udarca Srbija se ni danas nije oporavila. Njegove ubice, pripadnici Miloševićevih policijskih odreda smrti, nisu uspele da zaustave promene u Srbiji. Uspeli su, ipak, da ih uspore. Opšte je mišljenje da bi Srbija mnogo više postigla danas da je Đinđić imao priliku da završi svoje delo koje je započeo rušenjem režima 2000. godine. Hrabar, poštovan u svetu, odlučan, vizionar i spreman da donosi teške odluke ako su u interesu zemlje, sasvim sigurno bi se bolje nosio sa mnogim problemima u kojima se Srbija našla posle njegovog ubistva.

Srbija je doživela najteži udarac kada je 12. marta 2003. godine u atentatu ubijen njen demokratski premijer Zoran Đinđić. Od tog udarca Srbija se ni danas nije oporavila.

Srbija je mnoge reforme mogla da sprovede brže. Mnogi zakoni koji se donose pod velikim pritiskom EU, kao Antimonopolski, se ne sprovode. Političke partije se menjaju, ali ne menju svoj odnos prema vlasti. Taj odnos se može opisati kao "partizanština". Partije se prema državi i javnim preduzećima odnose kao prema "plenu" i one im služe za zapošljavanje partijskih aktivista, ne po stručnosti, već po partijskom kriterijumu. U takvoj situaciji, stranke na vlasti, preokupirane vlastitim interesom, reforme ili prilagođavaju sebi ili ih ne sprovode.

Srpska demokratska revolucija izvršila je kao "nenasilna revolucija" uticaj širom planete. Po njenom modelu, poslednjih desetak godina izvedene su četiri uspešne revolucije i najmanje desetak "revolucija u pokušaju". Srpski model demokratske revolucije sa akcentom na aktivnosti prvo studentskog a zatim i narodnog pokreta OTPOR, koji je osmislio veoma širok spektar nenasilnih metoda borbe protiv represivne vlasti, postao je jači "izvozni brend Srbije" od nekih industrijskih proizvoda.

Bivši srpski studenti iz pokreta OTPOR, sa više ili manje uspeha, obučavali su protekle decenije desetine studentskih pokreta za borbu protiv represivnih režima. Najpoznatiji primeri omladinskih političkih pokreta koji su se razvijali po modelu srpskog OTPOR-a su gruzijska "revolucija ruža" iz 2003. godine, ukrajinska "narandžasta revolucija" iz 2004. godine kao i

manje poznate libanska "revolucija kedrova" iz 2004. godine i revolucija na Maldivima iz 2008. godine. Studentske i omladinske grupe, od kojih neke koriste i danas originalni OTPOR-ov simbol (stisnuta pesnica), zadaju glavobolje diktatorima širom sveta od Venecuele, Zimbabvea, Egipta, Kenije, Irana, a jedan od vođa "šafiran revolucije", budistički monah iz Burme, izjavio je u intervjuu za "The New York Times Magazine", u jesen 2007. godine, da je bio "**inspirisan dokumentarnim filmom o srpskoj revoluciji**".

Model srpske nenasilne revolucije i njegov planetarni uticaj, a pre svega strategije, taktike, upotreba simbola, slogana i humora u popularnoj mobilizaciji, konvertovanje snaga bezbednosti i briljantno žongliranje patriotizmom, izučavaju se danas na ozbiljnim diplomatskim i političkim institucijama kakve su fakulteti Flečer i Stenford, britanskim, američkim i australijskim koledžima i fakultetima, ali i na neočekivanim mestima kakve su iranska tajna služba ili američka Akademija Air Force u Kolorado Springsu. Do sada su o ovom fenomenu napisana najmanje dva doktorata, veći broj naučnih radova, najmanje dvadesetak knjiga, a snimljena su četiri filma na svim svetskim jezicima.

Deset godina demokratskih promena predstavlja veliki iskorak za građane i Srbiju u odnosu na vreme kada je njom vladao Milošević u izolaciji, nemaštini i ratovima. Srbija sprovodi reforme i napreduje na putu ka EU. Mnogi, sa druge strane, sa pravom smatraju da se moglo više, da je proces mogao da se odvija brže, te da današnji životni standard i ekonomska situacija ne odgovaraju nadanjima učesnika u petooktobarskoj revoluciji. Ipak, Srbija drugi put nije imala. A alternativa demokratskim promenama bila je život u izlovanosti i siromašnoj zemlji koju vodi diktator sa kojim niko u razvijenom svetu nije hteo da razgovara. Deset godina posle revolucije može se zaključiti da su ideje 5. oktobra pobedile u srpskom društvu, i da su opšteprihvaćene vrednosti. Zato je danas moguće da te ideje sprovode i one stranke koje su pre deset godina poražene i zbačene sa vlasti. A to je najbolja stvar koja je mogla da se desi Srbiji, jer njena politička istorija ne pamti mnogo slučajeva saglasnosti političara i društvene elite u vezi najvažnijih državnih pitanja. Zato Srbija ovu šansu ne sme da propusti!